

فقهی کا مہ

نیم‌نگاهی به خدمات علمی، فرهنگی و اجتماعی
آیت‌الله محمد یزدی رحمۃ اللہ علیہ

▪ هفته‌نامه افق حوزه
▪ دوشنبه ۱۷ آذر ۱۴۰۴
▪ ۱۷ جمادی الثانی ۱۴۴۷
▪ ۸ دسامبر ۲۰۲۵

همایش ملی

پیش‌تازان نهضت اسلامی

تجلیل از مقام علمی و مبارزاتی آیت‌الله محمد یزدی رحمۃ اللہ علیہ

همایش ملی «پیش‌تازان نهضت اسلامی» که در این دوره به بررسی ابعاد مختلف زندگی و اندیشه‌های مرحوم آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ اختصاص دارد صبح پنجشنبه ۲۰ آذر ماه ۱۴۰۴ در مدرسه محمدیه در شهر قم برگزار می‌گردد.

آیت‌الله محمد یزدی رحمۃ اللہ علیہ پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، از مبارزان و فعالان سیاسی پرتلاش و برجسته‌ای بود که با الهام از خط‌مشی امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ به مبارزه‌ای پیگیر علیه رژیم پهلوی پرداخت. ایشان با برگزاری جلسات و سخنرانی‌های روشن‌گرانه در شهرهای گوناگون، نقش بسزایی در آگاهی‌بخشی و بیداری مردم ایفا کرد و به همین سبب، بارها توسط ساواک دستگیر، زندانی و به شهرهایی نظیر کنگان، بندرلنگه، بوشهر و رودبار تبعید شد.

این عالم ربانی و فقیه بصیر بعد از انقلاب اسلامی نیز مسئولیت‌های فراوانی را در عرصه‌های مختلف به عهده داشته که برخی از آنها عبارت‌اند از: ریاست دفتر امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ، نمایندگی مجلس خبرگان قانون اساسی، ریاست مجلس خبرگان رهبری، عضویت در شورای نگهبان، ریاست قوه قضائیه پس از رحلت امام خمینی در دو دوره پنج ساله، نمایندگی مجلس خبرگان رهبری، نماینده مردم قم و تهران در مجلس شورای اسلامی، عضویت در شورای بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸شمسی، امام جمعه موقت تهران، ریاست جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، عضو جامعه روحانیت مبارز تهران، عضو دوره چهارم و پنجم شورای عالی حوزه‌های علمیه، ریاست دادگاه انقلاب اسلامی قم و کرمانشاه، عضو هیأت امنای حوزه علمیه شهید شاه‌آبادی و عضو هیئت امنای دانشگاه فاطمیه قم و...از جمله فعالیت‌های ایشان در طول حیات پربرکتشان بود.

آیت‌الله مرتضی مقتدایی

آیت‌الله یزدی؛ روحانی انقلابی و بازوی توانای امام و رهبری

آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ، شاگرد ممتاز آیات عظام بروجردی و امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ، عالم و فقیه با تألیفات متعدد، استوانه علمی- اجتماعی حوزه پیش از انقلاب، حامل پیام امام، مبلغ مرجعیت و نهضت، میزبان امام در قم پس از انقلاب، بازوی توانای امام و رهبری، ریاست ۱۰ ساله بر قوه قضائیه با تحول عظیم، ملاقات مردمی، پاک‌سازی قضات، شخصیت مؤثر در جامعه مدرسین، اداره‌کننده جلسات از زمان آیت‌الله مشکینی رحمۃ اللہ علیہ، گسترش دیدارها و شناخت جهانی، یار ولایت، انقلابی قاطع، جامع‌الاطراف، با ایمان قوی و اخلاص الهی....

آیت‌الله مقتدایی عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم در این گفت‌وگو، به ابعاد مختلف شخصیتی، علمی، اخلاقی و مبارزاتی این فقیه بصیر پرداخته است که متن آن به این شرح است:

▪ **مزاحمت ما از این باب بود که حضرت‌عالی با توجه به اینکه سابقه آشنایی طولانی که با آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ داشتید، در مورد ابعاد شخصیتی و علمی ایشان توضیحاتی بفرمایید.**

• ما را به یاد رفیق چندین‌ساله و دوست واقعی، حضرت آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ انداختید. خداوند ایشان را رحمت کند! آیت‌الله یزدی در درس خارج علمای بزرگی همچون آیت‌الله بروجردی رحمۃ اللہ علیہ، همچنین از شاگردان ممتاز درس خارج امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ بودند. ایشان تألیفات زیادی در علوم دینی و فقهی به تألیف درآمده است.

آیت‌الله یزدی یکی از استوانه‌های علمی و از استوانه‌های اجتماعی در حوزه بودند و سوابق ممتدی در انقلاب داشتند. ارتباطشان با حضرت امام، جایگاهی که حضرت امام برای ایشان قائل بودند و جهات دیگر، در قسمت‌های مهمی که مسئولیت داشتند، بالاخره یک عالم فرهیخته و یک انسان اجتماعی و خالص و مخلص در کارها برای خدا بود.

▪ **در خصوص نقش ایشان در جامعه مدرسین با توجه به اینکه مدتی هم ریاست جامعه مدرسین را به عهده داشتند، اگر مطلبی دارید بفرمایید.**

• ایشان هر جا بودند، وجودشان، وجود بابرکت بود. در جامعه مدرسین از موقعی که آیت‌الله مشکینی رحمۃ اللہ علیہ ریاست جامعه مدرسین را داشتند، از همان موقع رئیس آیت‌الله مشکینی بود؛ اما اداره‌کننده آیت‌الله یزدی بودند. ایشان جلسات جامعه را اداره می‌کردند. اگر قرار بود مثلاً با گروه‌هایی دیداری داشته باشند یا بخواهند بیایند از نزدیک جامعه را ببینند و بررسی کنند، مطالعه کنند،

ایفای نقش نمود.

با پیروزی انقلاب اسلامی و ورود امام به قم، در منزل آیت‌الله یزدی سکونت داشتند و هماهنگی ملاقات‌ها در دورانی را که امام در قم حضور داشتند، انجام می‌داد و مسئولیت دفتر امام در قم نیز برعهده ایشان بود.

از دیگر مسئولیت‌های آیت‌الله یزدی بعد از انقلاب، عضویت در شورای نگهبان بود و در دهه ۶۰ به‌عنوان امام جمعه شهر تهران بودند و در چندین دوره، نماینده مجلس خبرگان رهبری بودند.

آیت‌الله یزدی در دوران رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، همواره به‌عنوان یار و یاور مقام معظم رهبری نقش آفرینی کردند و از سال ۶۸ از سوی مقام معظم رهبری، به‌مدت ۱۰ سال ریاست قوه قضائیه را بر عهده گرفت. ایشان از اولین افرادی بود که مرجعیت آیت‌الله خامنه‌ای را مطرح کرد و فقا‌هت و اجتهاد ایشان را مورد تأیید قرار داد.

آیت‌الله یزدی در دفاع از نظام و انقلاب و رهبری، یک روحانی به‌تمام‌معنا انقلابی و در مواجهه با کسانی که با انقلاب در تعارض بودند، هیچ تعارفی نداشت و در مقابل‌شان می‌ایستاد. آیت‌الله یزدی زمان ریاست در قوه قضائیه جداً تحول عظیمی در دستگاه قضائی ایجاد کردند.

▪ **حضرت‌عالی عضو عالی قضایی بودید. بعد از بازنگری قانون اساسی که تبدیل به قوه شد و آیت‌الله یزدی ریاست قوه قضائیه را با حکم رهبری به عهده گرفت، حضرت‌عالی به‌عنوان دادستان کل کشور با ایشان همکاری داشتید و بعد از آن، آیت‌الله یزدی دبیر شورای‌عالی حوزه بود و شما به‌عنوان مدیر حوزه انتخاب شدید و مشغول بودید، حضرت‌عالی با این سابقه طولانی که با مرحوم آیت‌الله یزدی دارید، اگر بخواهید ایشان را به‌عنوان یک شخصیت معرفی کنید، چگونه معرفی می‌فرمایید؟**

• همان‌طور که گفتید من عضو شورای عالی قضایی بودم. وقتی امام مسئولیت قوه قضائیه را به عهده ایشان گذاشتند، من آن موقع حقیقتش بعد از یک مدتی که در دستگاه قضایی بودم، تصمیم داشتم از دستگاه قضایی بیایم بیرون. آیت‌الله یزدی آمد منزل ما و گفت: با سوابق و رفاقتی که از قدیم با هم داشتیم و الآن من ریاست قوه قضائیه را به عهده دارم و شما اگر مرا تنها بگذارید، من نمی‌توانم ادامه بدهم. با سابقه‌ای که شما در

دستگاه قضایی دارید، می‌توانید خیلی کمک‌کار من باشید. ایشان به من اصرار کردند که حالا در قوه قضائیه در یک قسمت دیگر مشغول باشید و از قوه قضائیه بیرون نروید. من گفتم: چه مسئولیتی؟ ایشان پیشنهاد کرد، ریاست دیوان عالی کشور و ما هم پذیرفتم، به‌عنوان رئیس دیوان عالی کشور در قوه قضائیه بمانیم و کمکی باشم برای آیت‌الله یزدی. بعد هم دادستانی کل را پذیرفتم و همراه ایشان و کمک‌کار ایشان بودیم و انصافاً ایشان در زمان ریاست‌شان در قوه قضائیه، تقریباً یک تحول چشمگیری در قوه قضائیه ایجاد کردند. یکی از روش‌های ایشان این بود که ملاقات مردمی داشت. ظاهراً هر هفته یک روز ملاقات عمومی با مردم داشت، مردم می‌آمدند مشکلاتشان را، مشکلات دستگاه قضائی و مشکلات قضات را برای ایشان از نزدیک و حضوری مطرح می‌کردند و ایشان به اطلاعاتی که از مردم می‌گرفت، خیلی اهمیت می‌داد و اینها موجب این می‌شد که بتواند، اشکالات برطرف کند و دستگاه قضائی را به یک دستگاه قوی و مورد استقبال مردم، مورد حمایت حضرت امام رحمۃ اللہ علیہ دربیاورند. آنچه من یاد می‌آید، از زمانی که ایشان ریاست قوه قضائیه را داشت، همین بود که در دیدارهایی که با مردم داشت، مردم آزادانه اعتراضات خود را می‌گفتند و مشکلات را مطرح می‌کردند. ایشان ترتیب اثر می‌داد و اشکالات را برطرف می‌کرد. خیلی اثر قضات آن موقع به دست ایشان پاک‌سازی شدند؛ مثلاً مردم شکایت می‌کردند، فلان قاضی، فلان حکم را این‌طور داده، آیت‌الله یزدی هم برخورد می‌کرد. علی‌ای‌حال ایشان در زمان ریاست در قوه قضائیه، جداً تحول عظیمی در دستگاه قضائی ایجاد کردند و تقریباً اشکالات دستگاه قضائی را برطرف کردند. قضات حواس‌شان را جمع کردند و متوجه شدند که کارها و قضاوت‌های‌شان زیر نظر رئیس قوه قضائیه است و اگر اشکالی باشد، برخورد می‌شود. خیلی مؤثر بود.

▪ **در یک جمله آیت‌الله یزدی را معرفی بفرمایید.**

• آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ یک فرد جامعی بود؛ من این‌طور می‌توانم عرض کنم، از نظر علمی در سطح بالا بود و همچنین ایشان فقیهی وارسته و شخصیتی جامع و اثرگذار در قبل و پس از انقلاب بود که آن، نشانه ایمان قوی و الهی و پاینده به مبانی اسلام و انقلاب و رهبری بود.

▪ **نقش آیت‌الله یزدی رحمۃ اللہ علیہ در شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی چه بود؟**

• آیت‌الله یزدی شخصیت ارزشمندی که با حضور فعال خویش در شکل‌گیری نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تلاش در مسیر تحقق اهداف حضرت امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ و نهضت اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی نقش ارزنده‌ای داشت و پس از آن، به همراهی همه‌جانبه‌اش با مقام معظم رهبری مدظله‌العالی می‌توان اشاره کرد.

قبل از انقلاب آیت‌الله یزدی جزء نفرات اولی بودند که در درس خارج فقه امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ در مسجد سلما‌سی قم حاضر شدند و همین آشنایی موجب شد تا با شروع نهضت امام با ایشان همراه شوند.

آیت‌الله یزدی همواره در خدمت نظام و بازوی توانای امام و رهبری بود.

در آن دوران ایشان حامل پیام امام راحل رحمۃ اللہ علیہ به علمای بلاد بود. بعد از تبعید امام خمینی رحمۃ اللہ علیہ در

سال ۴۳، آیت‌الله یزدی از مبلغان مرجعیت ایشان بود و در منبرها اقدام به تبلیغ مرجعیت و افکار امام می‌کرد.

آیت‌الله محمد یزدی، پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز، همواره در خدمت نظام و بازوی توانای امام و رهبری بود و در مسئولیت‌های بسیار مهمی

• **اجازه‌نامه در امور حسبيه و شرعيه**

زمان: ۲۷ اردیبهشت ۱۳۴۵/ ۲۵ محرم ۱۳۸۶

مکان: نجف

موضوع: اجازه در امور حسبيه و شرعيه

مخاطب: یزدی، محمد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين

ولعنة الله على اعدائهم اجمعين

وبعد، جناب مستطاب عمادالاعلام و ثقةالاسلام آقای آقا شيخ محمد یزدی، خطیب محترم- دامت افاضاته- از قِبَل اینجانب مجازند، در امور حسبيه و شرعيه که تصدی آن در عصر غیبت ولی امر^ع علیه‌السلام از مختصات فقیه جامع شرایط است؛ «فله التصدی لما ذکر مع مراعاة الاحتیاط» و نیز مجازند، در اخذ وجوه شرعيه از قبیل زکوات و مجهول‌المالک و صرف آن در محل مقرر شرعی و نیز مجازند در اخذ سهم مبارک امام علیه‌السلام و صرف آن در اعاشه خودشان به‌نحو اقتصاد و صرف ثلث بقیه را در محل مقرر شرعی و ایصال دو ثلث دیگر را نزد حقیر یا وکلای حقیر برای صرف در حوزه‌های علمیه «واوصیه- ایده‌الله تعالی- بما اوصی به السلف الصالح من ملازمة التقوی والتجنب عن الهوی والتمسک بعروة الاحتیاط فی‌الدین والدنیا وارجو منه ان لا ینسانی من صالح دعواته».

والسلام علیه وعلى اخواننا المؤمنین ورحمة الله وبرکاته

به تاریخ ۲۵ شهر محرم الحرام ۱۳۸۶ روح‌الله الموسوی الخمینی^۱

• **نامه وعده پیروزی قیام مردم**

زمان: ۱۴ اسفند ۱۳۴۶/ ۴ ذی الحجه ۱۳۸۷ (۱)

مکان: نجف

موضوع: وعده پیروزی و وقوع انفجار عظیم

مخاطب: یزدی، محمد

بسمه تعالی

به عرض می‌رساند، مرقوم شریف که حاکی از سلامت مزاج محترم و حاوی تفقد از این جانب بود، موجب تشکرگردید. سلامت و توفیق جناب عالی را از خداوند تعالی خواستار است. پایداری فضایی محترم حوزه علمیه قم و صبر بر شداید طبقه جوان، موجب کمال امیدواری به بقای عظمت آنهاست.

قیام مردان حق از اعصار قبل از اسلام و از بدو اسلام، توأم با مشکلات عظیمه بوده است که گرفتاری‌های شما آقایان محترم و فشارهای دستگاه جبار در قبال آنها سهل است؛ مع‌ذلک با ملاحظه ظروف و مشکلات داخل و خارج، باید از این پایداری تشکر کنم. با اطمینان نفس به شما آقایان محترم وعده فرج قریب می‌دهم. چه عمر من در این آخر وقت به آن برسد یا نه.

آنشی که در کانون سینه‌ها و قلب‌ها روشن شده است، خاموش‌شدنی نیست یا لاقال به این زودی خاموش نخواهد شد و ممکن است، شماها شاهد انفجار عظیم آن باشید.

«لَيُهْلِك مَن هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيِي مَن حَى عَنْ بَيِّنَةٍ؟ مَأْيُوس نباشید و به خود یأس راه ندهید، قوی باشید و دیگران را تقویت کنید و تواصی به صبر و تواصی به حق کنید. خداوند با شماست.»

والسلام علیکم/ روح‌الله الموسوی الخمینی^۲

• **نامه اجازه صرف وجوه**

زمان: ۵ خرداد ۱۳۴۷/ ۲۸ صفر ۱۳۸۸

مکان: نجف

موضوع: اجازه صرف وجوه

مخاطب: یزدی، محمد

بسمه تعالی

خدمت جناب مستطاب عمادالاعلام و ثقةالاسلام آقای یزدی- دامت افاضاته-

مرقوم شریف واصل، سلامت و توفیق جناب‌عالی را خواستار است. راجع به آقای علمی که در سیرجان تشریف دارند، مجازند نصف وجوه را در آنجا صرف کنند و نصف دیگر را برسانند. راجع به مطلب دیگری که مرقوم شده بود، تاکنون راه حل بی‌محدوری به نظر نرسانده‌اند و آنچه گفته شده است، غیر صحیح بوده. امید است خداوند تعالی اصلاح فرماید. اینجانب با علاقه زیادی که به حوزه محترمه دارم و خدمت به آنجا را لازم می‌دانم، مع‌ذلک راهی که بتوان- بی‌مراحمّت به آقایان- انجام داد، نبوده است. «والی‌الله التکلال». از جناب‌عالی امید دعای خیر دارم.

والسلام علیکم/ روح‌الله الموسوی الخمینی^۳

• **نامه تشکر**

زمان: ۴ شهریور ۱۳۴۸/ ۱۲ جمادی‌الثانی ۱۳۸۹

مکان: نجف

موضوع: پیام تشکر

مخاطب: یزدی، محمد

بسمه تعالی

به عرض می‌رساند، مرقوم شریف مدتی است واصل شده؛ ولی فرستادن جواب را مستقیماً صلاح نمی‌دانستم؛ اینک که مسافر مورد اطمینان پیدا شد، درصدد اظهار امتنان از تفقد جناب‌عالی برآمده. امید است با سلامت و سعادت مقرون باشید. این‌جانب بحمدالله تعالی مزاج‌بد نیستم. امیداست از ادعیه‌خالصه آقایان، وسایل آسایش روحی نیز فراهم شود. از اینکه جناب آقای مسعودی در سیرجان رفته‌اند و مورد استفاده واقع شده‌اند، مسرور شدم. امید است خداوند به‌برکت انفاس آقایان، جوانان مسلمین را از شر مفساد حفظ فرماید.

والسلام علیکم ورحمة الله/ روح‌الله الموسوی الخمینی^۵

• **نامه رفع اختلاف بین روحانیون**

زمان: ۵ فروردین ۱۳۵۰/ ۲۷ محرم ۱۳۹۱

مکان: نجف

موضوع: لزوم رفع اختلاف بین روحانیون

مخاطب: یزدی، محمد

بسمه تعالی

خدمت جناب مستطاب عمادالاعلام و ثقة الاسلام آقای آقا شيخ

نامه‌ها و احکام امام خمینیعلیه‌السلام

به آیت‌الله یزدیرحمة‌الله‌علیه

محمد یزدی - دامت افاضته-

مرقوم شریف واصل؛ سلامت و توفیق جناب‌عالی را از خداوند تعالی خواستار است. امید است ان‌شاءالله تعالی حوزه علمیه قم و سایر مؤمنین، از ارشاد و هدایت جناب‌عالی برخوردار باشند. آنچه اخیراً مورد تأسف اینجانب است، اختلافاتی است که نمی‌دانم با چه دستی در حوزه علمیه قم و بین اهل منبر بلکه محراب حادث شده است و همین نحو بین اهل علم تهران و اهل منبر آنجا حادث شده است؛^۲ همان نحو اختلافی که بین علمای مسیحی در وقتی که ممالک آنها را می‌گرفتند، حاصل شد.^۷ امروز که اصول احکام در دستبرد اجانب و نوکرهای آنهاست، به‌جای وحدت کلمه، این نحو تفرق و توهین بعضی از بعضی و تکفیر بعضی، موجب کمال تأسف است و کاشف از عدم رشد جامعه است. امثال جناب‌عالی کوشش کنید، شاید موفق شوید آقایان را از این خواب گران بیدار کنید، قبل از اینکه همه چیز آنها به باد رفته باشد؛ اگر نرفته باشد. «والی‌الله تعالی المشتکی».^۸

والسلام علیکم/ روح‌الله الموسوی الخمینی^۱

• **نامه (عمل به وظایف و ابراز نگرانی از وضع ایران)**

زمان: خرداد ۱۳۵۷/ جمادی‌الثانی ۱۳۹۸^{۱۰}

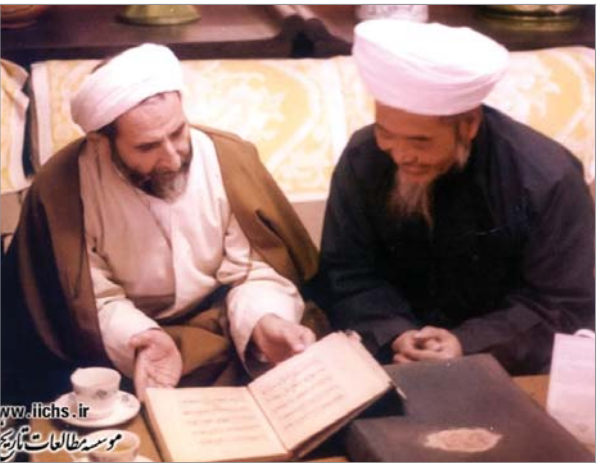
مکان: نجف

موضوع: عمل به وظایف

مخاطب: یزدی، محمد- قم

بسمه تعالی

پس از اهدای سلام و تحیت؛ مرقوم شریف واصل، سلامت و سعادت جناب‌عالی را از خداوند تعالی خواستارم. بحمدالله تعالی، شما پیشتازان نهضت اسلامی به وظایف خطیر خود عمل کرده و می‌کنید و مایه سرفرازی حوزه‌های علمیه هستید و قطع عذر کسانی که در این موقع خطیری با یا سکوت از زیر بار مسئولیت شانه خالی

کرده یا علاوه، امر به سکوت هم می‌کنند، نموده‌اید. هینئاً لکم.^{۱۱} من الآن که اشتغال به این مکتوب دارم، برای قم و سایر بلاد نگرانم و نمی‌دانم با یک رژیم مبتلا به جنون عصبی^{۱۲} باید چه کرد. اخبار قم تا این ساعت موجب نگرانی است و عاقبت را نمی‌توانم درست حدس بزنم؛ ولی از جهتی خطر و از جهتی امیدبخش است. از جناب‌عالی امید دعای خیر دارم.

والسلام علیکم ورحمة الله/ روح‌الله الموسوی الخمینی^۳

• **حکم رسیدگی به امور شهرهای ایلام و...**

زمان: ۱۸ فروردین ۱۳۵۸/ ۹ جمادی الاول ۱۳۹۹

مکان: قم

موضوع: رسیدگی به امور شهرهای سقز، قهرمان‌شهر، ۱۴ اسلام‌آباد، ایلام و...

مخاطب: یزدی، محمد

بسمه تعالی

جناب حجت‌الاسلام آقای حاج شیخ محمد یزدی - دامت افاضته-

لازم است جناب‌عالی برای تنظیم امور و ارشاد و نصیحت اهالی و قضاوت شرعیه، مسافرتی به شهرهای سقز، قهرمان‌شهر، اسلام‌آباد، ایلام و دیگر شهرهایی که مسافرت بدان‌ها را در استان‌های غرب لازم تشخیص دادید، بروید و ضمن انجام وظایف محوّله، مردم را به اتحاد و یگانگی دعوت نموده، از اختلاف و تفرقه بر حذر دارید و نسبت به وظیفه خطیری که در این موقع حساس دارند، آشنا سازید. از خدای تعالی عظمت اسلام و مسلمین و موفقیت همگان را خواستارم.

روح‌الله الموسوی الخمینی^{۱۵}

• **حکم (تشکیل هیأت برای تعیین حدود تعزیرات)**

زمان: ۲۸ آبان ۱۳۶۴/ ۶ ربیع الاول ۱۴۰۶

مکان: تهران، جماران

موضوع: تشکیل هیأت برای تعیین حدود تعزیرات

ویژه‌نامه فقیه مجاهد

مخاطب: یزدی، محمد (رئیس کمیسیون امور قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی)

محضر مبارک رهبر عظیم‌الشأن انقلاب اسلامی و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینیعلیه‌السلام

پس از عرض سلام و آرزوی طول عمر پربرکت آن حضرت، به عرض می‌رسانیم: نظر به اینکه قسمت عمده قوانین جزایی را بخش تعزیرات تشکیل می‌دهد و همچنین اکثر دعاوی مطروحه در محاکم دادگستری، مشمول این بخش می‌باشد و از سوی دیگر در شرایط قبلی با کمبود یا نبود قاضی مجتهد، محاکم را قضاتی که دارای لیسانس قضایی یا لیسانس الهیات رشته منقول یا لیسانس دانشکده علوم قضایی و اداری یا کسانی که دارای مدرک قضایی از مدرسه عالی قضایی قم هستند و یا طلابی که حداقل دو سال خارج قضا را دیده‌اند تشکیل می‌دهند. مجلس شورای اسلامی به‌منظور مراعات وحدت رویه در محاکم جمهوری اسلامی که امری است ضروری و جزء وظایف دستگاه قضایی (اصل ۱۶۱) و رعایت اصل مسلم فقهی (ما یراه الحاکم) نوع تعزیر را معین و مقدار آن را بین حداقل و حداکثر قرار داده تا بین اقل و اکثر در اختیار قاضی قرار گیرد و این مصوبات هم، تاکنون مورد تأیید شورای محترم نگهبان بوده است و در محاکم دادگستری بر اساس این قوانین عمل می‌گردد؛ ولی اخیراً شورای محترم نگهبان نظری داده است مبنی بر اینکه تعیین نوع و مقدار تعزیر غیرشرعی است و لازم است به نظر قاضی واگذار شود تا نوع و مقدار آن را به هر میزان معین نماید. به نظر می‌رسد، چنانچه در قوانین، نوع و مقدار تعزیر مشخص نگردد، علاوه بر اینکه تصویب قانون معنی نخواهد داشت، مشکلاتی را نیز در بر خواهد داشت.

اولاً عدم وحدت رویه قضایی و تفاوت فاحش در احکام صادره به وجود خواهد آمد و هر دادگاه برای یک جرم نوعی مجازات معین خواهد کرد که سیستم قضایی را متزلزل ساخته و نظام قضایی را دگرگون خواهد ساخت.

ثانیاً، مصوبات گذشته مجلس با این استظهار، سست شده و دستگاه قضایی متزلزل می‌گردد. بدون تردید راهنمایی‌های آن بزرگوار در حل این مشکل راه‌گشا بوده و موجب امتنان خواهد شد.

۱۳۶۴/۸/۲۴

کمیسیون امور قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی
محمد یزدی

بسمه تعالی

در این موقع که اکثریت قاطع متصدیان امر قضا، واجد شرایط شرعیه قضاوت نیستند و از باب ضرورت اجازه به آنان داده شده است، حق تعیین حدود تعزیر را بدون اجازه فقیه جامع‌الشرایط ندارند. بنابراین لازم است با تعیین هیأتی مرکب از جناب‌عالی و حجت‌الاسلام آقای اردبیلی و دو نفر از فقهای شورای محترم نگهبان به انتخاب فقهای مذکور نگهبان، حدود تعزیرات را تعیین کنند که در آن چهارچوب اجازه داده شود و حق تخطی از آن نداشته باشند و البته این امر موقتی و اضطراری است تا ان‌شاءالله قضات جامع‌الشرایط تعیین گردند.

۲۴ آبان ۶۴، روح‌الله الموسوی الخمینی^{۱۶}

• **حکم انتصاب آقای محمد یزدی به عضویت در شورای نگهبان**

زمان: ۴ تیر ۱۳۶۷/ ۱۰ ذی‌القعدة ۱۴۰۸

مکان: تهران، جماران

موضوع: انتصاب عضو شورای نگهبان

مخاطب: یزدی، محمد

بسم الله الرحمن الرحيم

جناب حجت‌الاسلام آقای حاج شیخ محمد یزدی - دامت افاضته-

با تقدیر از زحمات صادقانه جناب حجت‌الاسلام آقای صافی- دامت افاضاته- طبق اصل ۹۱ قانون اساسی، جناب‌عالی را که از افراد متدین مورد وثوق و درآشنای اسلام و انقلاب می‌باشید، به‌عنوان یکی از فقهای شورای نگهبان منصوب می‌نمایم. توفیق بیشتر شما را در راه تأیید قوانین مورد رضایت خداوند و در جهت کمک به مستضعفین و محرومین جامعه اسلامی ایران خواستارم.

والسلام علیکم ورحمة الله/ روح‌الله الموسوی الخمینی^{۱۷}

پی‌نوشت‌ها

- صحیفه امام، ج ۲، ص ۸۳.
- آیه ۴۲ سوره انفال: «تا هلاک شود، آنکه از روی بینش هلاک شده و زنده شود، آنکه از روی بصیرت زنده شده است.»
- صحیفه امام، ج ۲، ص ۱۶۹.
- صحیفه امام، ج ۲، ص ۱۸۱.
- صحیفه امام، ج ۲، ص ۲۴۲.
- اشاره به تفرقه‌ای که به تحریک رژیم، پس از انتشار کتاب شهید جاوید، تألیف آقای صالحی نجف‌آبادی، بین روحانیون پیش آمده بود.
- اشاره به حوادث مقارن انقراض امپراتوری بیزانس (روم شرقی) در ۱۴۹۲ م.
- به خدای بزرگ، شکایت می‌بریم.
- صحیفه امام، ج ۲، ص ۳۴۱.
- تاریخ وصول نامه، بنا به‌نقل مخاطب آن (آقای محمد یزدی) ۲ رجب ۱۳۹۸ بوده است.
- گزارای‌تان باد!
- اشاره به جنایتهای رژیم شاه در سرکوب قیام مردم.
- صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۹۸.
- کریانشاه.
- صحیفه امام، ج ۶، ص ۵۰۷.
- صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۴۲۳ و ۴۲۴.
- صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۶۷.

خاطره آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ از زمان تبعید امام خمینی قَدْ سَلَّمَ

آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ می‌گوید: ما هم در موضوعات فقهی و تفسیری، مباحثه‌هایی داشتیم. حضرات آیات مصباح، مظاهری، مسعودی، سید علی‌اکبر موسوی و خود من، هفته‌ای سه‌روز فقه و دو روز تفسیر بحث می‌کردیم که یک جلد آن چاپ شد. وقتی امام رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ به ایران آمدند، مقداری از مباحثات را خدمت ایشان ارائه کرده و گفتم: این‌ها یادگار راهنمایی‌های حضرت‌عالی است و ایشان هم خوشحال شده و دعا کردند.

آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ می‌گوید: در زمان تبعید امام رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ و در موسم حج، موفق شدم یک‌بار به زیارت ایشان در نجف بروم؛ زیرا طبق توافق میان آیت‌الله حکیم و دولت وقت عراق، حجاج ایرانی می‌توانستند به‌هنگام مراجعت، به‌مدت یک هفته به زیارت عتبات در عراق بروند.

ما از این فرصت استفاده کرده و به محضر امام رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ رفتیم. ایشان در یک اتاق نسبتاً کوچکی در بالاخانه بودند. من سه مسأله را مطرح کردم که یک مورد آن، شاهد مثال است؛ من گفتم: شنیده‌ام که شما فرموده‌اید: «طلبه‌ها نباید از قم بیرون بروند و شما کسانی را که از قم به نجف آمده‌اند، از آمدن به نجف نهی کرده‌اید و چون من هم چنین قصدی داشتم، می‌خواهم نظراتان را از زبان خودتان بشنوم». امام فرمودند: بلی نباید از حوزه بیرون بروند؛ زیرا به‌نفع طاغوت است که حوزه‌ها خالی شود. چه مشکلی هست که نمی‌خواهند، در حوزه بمانند و بعد کیفیت و شرایط تحصیل در زمان آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ را توضیح دادند که در آن زمان، کسی نمی‌توانست در فیضیه بماند؛ چون وضعیت بسیار بد بود و به‌ناچار به سالاریه- که در آن زمان روستایی بدون هیچ‌گونه امکاناتی نزدیک قم بود- می‌رفتیم و در طول هفته، نمی‌توانستیم به قم برویم. مرحوم حائری، روزی یک‌بار به سالاریه می‌آمدند و به ما درس می‌دادند و برمی‌گشتند. و ما هفته‌ای یک‌بار برای تهیه غذا و سایر نیازهای خود شبانه به قم می‌آمدیم و برمی‌گشتیم. هم دولت مخالف ما بود و هم مردم؛ اما امروز اگر دولت مخالف شماست، مردم به دنبال شما و پشتیبان شما هستند و هیچ مشکلی از این جهت نیست. سپس راهنمایی‌ای کردند که برای من بسیار مؤثر بود.

مطلب دیگری که به امام رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ گفتم، درباره چگونگی تدریس ایشان بود. گفتم: کسانی که با سبک و روش درس شما مانوس هستند، معمولاً از درس و بحث سایر علما نمی‌توانند به‌خوبی بهره بگیرند. امام رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ به من فهماندند که نباید این حرف را بگویم و فرمودند: مباحثات کمپانی بگذارید؛ یعنی چند نفر، چند نفر، بحث بگذارید که گاهی این مباحثات چندنفره از بعضی درس‌های خارج سودمندتر است. دو- سه نفری یا چندنفری بنشینید و بحث کنید. امام علت پختگی و عمق درس‌های حوزوی را بگو- مگوهای طلبگی و اشکال و جواب، می‌دانستند.

به قم که آمدم، جریان را برای دوستان نقل کردم و جلسه‌های بحث دو- سه نفره در قم شکل گرفت که اثرات خوبی داشت که آثار برخی از آنها چاپ شده است. مقصود از نقل این خاطرات این است که مشکلات همیشه هست؛ اما نباید ساکت نشست. حالا که آرامش در همه‌جا از جمله حوزه و دانشگاه وجود دارد، همه از توفیقات الهی است که زمان ما نبود. دولت به‌بهانه سربازگیری مشکلات ایجاد می‌کرد؛ اما امروزه این مشکلات نیست. دولت و ملت با شماست. علاوه بر این، در گذشته حداقل امکانات هم وجود نداشت؛ اما امروزه همه چیز مهیاست.

منبع: یزدی، محمد، اخلاق قضایی، ص ۸۲

ماجرای انتخاب جایگزین شهید دستغیب رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ در امامت جمعه شیراز به روایت آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ

پس از شهادت خونبار شهید آیت‌الله دستغیب، بنده از طرف امام مأمور شدم که به شیراز بروم. چند هفته در این شهر اقامت کردم و به اقامه نماز جمعه اقدام نمودم. آنگاه دنبال تعیین فرد صالحی بودیم که بتواند به‌جای شهید دستغیب، سمت امامت جمعه را به عهده بگیرد. در نهایت ذهن‌مان به آقای حائری شیرازی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ رفت. در مقطعی که ما در شیراز اقامت داشتیم و چند روز در منزل شهید دستغیب بودیم، برخی از افراد دلسوز و مطلع، اخطار کردند که این شهر از نظر امنیتی برای مسئولان، خطرناک است و برخی از نقاط آن به دلیل حضور منافقین، خط قرمز محسوب می‌شود؛ بنابراین بهتر است که من هرچه سریع‌تر آنجا را ترک کنم. من هم محل سکنایم را به ساختمان سپاه منتقل کردم.

آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ از نگاه امام خامنه‌ای

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی، همواره بر ویژگی‌های شخصیتی آیت‌الله یزدی تأکید داشته‌اند. رهبر انقلاب اسلامی، در دیدار آیت‌الله محمد یزدی، رئیس وقت قوه قضائیه و گروهی از مسئولان قضایی کشور در تاریخ چهارم تیرماه ۱۳۶۹، ضمن تقدیر از آیت‌الله یزدی، با بیان اینکه بحمدالله چهره‌ای موجه، شایسته و از همه جهت صالح در رأس دستگاه قضایی قرار دارد، گفتند: «حقیقتاً آیت‌الله یزدی نعمتی برای قوه قضائیه است و با دین و تقوی، علم و معرفت، دلسوزی و خلوص و پیگیری‌ای که در ایشان وجود دارد، همه شرایط یک مدیریت خوب را پدید آورده است.»

مقام معظم رهبری در حکم آیت‌الله محمد یزدی در زمان انتصاب مجدد به ریاست قوه قضائیه تصریح کردند: «با گذشت پنج‌سال دیگر از عمر قوه قضائیه جمهوری اسلامی به مدیریت عالیه عالم بزرگوار، این دستگاه بسیار بااهمیت دوره دیگری را با ویژگی‌های متمایز از دو دوره پیش از آن گذرانید و به کسب تجارب و ذخیره‌های معنوی دیگر نائل آمد.»

همچنین رهبر معظم انقلاب اسلامی در آخرین دیدار رئیس و نمایندگان دوره چهارم مجلس خبرگان رهبری در بیست اسفند ۱۳۹۴، تأکید کردند: حضور افرادی مانند آیت‌الله یزدی در خبرگان،

خاطرات آیت‌الله یزدی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ از مبارزات سیاسی در شهرهای مختلف

چندروز بیشتر مرا در آنجا نگه نداشتند و رها کردند.

• دیگری با ساواک جزیره خارک

در زمینه سخنرانی در آبادان و جزیره خارک، آیت‌الله یزدی می‌گوید: یک نوبت هم از بنده دعوت کردند و خاطرم هست که قرار شد، یک دهه در ایام محرم به آبادان بروم و در مدرسه قائمیه که ریاست آن به عهده آقای شیخ عبدالرسول قائمی اصفهانی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ بود، سخنرانی کنم. ساواک استان با این امر مخالفت می‌کرد و می‌گفت: «این شیخ نباید در اینجا منبر برود». متدینین شهر نیز درصدد بودند که زمینه سخنرانی ما را در آن جزیره فراهم کنند. وقتی که ساواک جزیره خارک با کار تبلیغاتی من در آن منطقه مخالفت کرد، شیخ عبدالرسول، طی یک تماس تلفنی با رئیس ساواک منطقه صحبت کرد و بالحن تند ی گفت: «شما چطور با همه قدرتی که داری، از یک شیخ می‌ترسی؟ چرا او را دو‌روز معطل کرده‌ای؟ مردم از او دعوت کرده‌اند تا برایشان روضه بخواند.» نتیجه این مکالمه آن شد که فردای آن روز به ما جواب مثبت داده شد.

وقتی خواستیم کارمان را شروع کنیم، گفتند: «ابتدا باید به ساواک برویم.» من با رفتن به ساواک مخالفت کردم و مستقیماً به خانه میزبان‌مان رفتم. آخر شب مأموران ساواک آمدند و گفتند: «گرچه ساواک ملاحظه شما را کرد و به شما اجازه داده شد که مستقیماً به اینجا بیایید، ولی ما سؤال و جواب‌هایی داریم.» گفتم: «هرچه می‌خواهید، بپرسید.» آن‌ها سؤالات‌شان را پرسیدند و برنامه‌های اداری‌شان را انجام دادند و بعد ما راهی مسجد شدیم و دیدیم که جلسه خوبی است و مردم آماده‌اند تا از دهه اول محرم به‌نحو احسن استفاده کنند.

بعدها دانستیم که یکی از افراد ساواک، مأموریت یافته بود که کلیه بحث‌های ما را گزارش کند. وقتی به شب تاسوعا رسیدیم و صاحب‌منصبان شهر از جمله رئیس ساواک هم در مجلس حضور داشت، بنده بحث تند

یزدی» یاد کردند و گفتند: «سوابق انقلابی و مبارزات دوران طاغوت در کنار حضور پیوسته و همیشگی در همه دوران‌های انقلاب و اشتغال به مسئولیت‌های بزرگ در اداره کشور همچون ریاست قوه قضائیه و عضویت در شورای نگهبان و مجلس خبرگان و مجلس شورای اسلامی و در کنار فعالیت علمی و فقهی، شخصیتی جامع و اثرگذار از این عالم جلیل پدید آورده بود. ایمان راسخ به مبانی انقلاب و استقامت در این راه و غیرت دینی و انقلابی، نشانه‌های بارز دیگری از این شخصیت مکرم بود.»

و صریحی را درباره دیدگاه‌های حضرت امام و ضرورت مقابله با حکومت مطرح کردم. فردای آن روز آن‌گونه که بعداً شنیدم، رئیس ساواک که به عمق صحبت‌های من دست یافته بود، مأموری را که برای گزارش‌کردن حرف‌های بنده فرستاده بود، احضار کرده و به او پرخاش نموده بود که تو چرا گزارش دقیق حرف‌های یزدی را به ما ندادی... خوشبختانه این سخنرانی‌ها در جزیره خارک سبب شد که همه اهل منطقه در جریان مسائل انقلاب قرار بگیرند و حرف‌ها و مقاصد حضرت امام برایشان روشن شود. بعد از آن ما از منطقه خارک هم اخراج شدیم و حق ورود مجدد به آنجا را نداشتیم.

• سخنرانی انقلابی در بروجن

آیت‌الله یزدی در خاطرات خود سفارش به بروجن و گسترش جریان انقلاب را در آنجا این‌گونه نقل می‌کند: یک بار در ایام محرم، به شهرستان بروجن که از هوای سردی برخوردار بود، دعوت شدم. مجموعه افرادی که در آن مقطع از من دعوت کرده بودند و مسجد مرکزی شهر در اختیار آن‌ها بود، افراد محافظه‌کاری بودند که البته در میان آنان دو سه انقلابی یافت می‌شد. چندروز پس از آنکه برنامه تبلیغ‌ام را در آنجا شروع کردم، به‌تدریج مباحث را به سمت مسائل نهضت و دیدگاه‌های امام خمینی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ سوق دادم. شیوه من این بود که به‌بهانه طرح مسائل عاشورا به قضایای روز گریز می‌زدم.

در بروجن، روحانی محترمی زندگی می‌کرد که چندان با طرح مسائل روز از سوی من موافق نبود. این عالم بزرگوار که اهل نجف بود، حتی موافق نبود که با ما ملاقات کند. یک‌بار یکی از افراد انقلابی بروجن، جلسه‌ای در منزلش گرفت و با توجه به دیدگاه جانبدارانه نسبت به امام و انقلاب، طیف خاصی از افراد این شهر که با او هم‌عقیده بودند، در منزلش اجتماع کردند. در آنجا بنده مجال یافتم که با توجه به جو مناسب جلسه، یک سخنرانی کاملاً انقلابی تحویل دهم و با صراحت تمام در خصوص پاره‌ای مسائل با حضار سخن بگویم. با آنکه در آن روزها بنده جلسات متعدد روضه داشتم، اما در جلسه یادشده، بیشتر به من خوش می‌گذشت و احساس بهتری داشتم. به‌تدریج طرح مباحث انقلابی در آن جلسه، به‌عنوان یک سنت و برنامه ثابت به رسمیت شناخته شد و با آنکه بعضی‌ها از وجود چنین جلسه‌ای به‌لحاظ خطرات آن بیمناک بودند، اما در عین حال شرکت‌کنندگان آن کم نبودند.

مردم بروجن چند نوبت دیگر در ایام شهادت سید و سالار شهیدان رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ از بنده برای سخنرانی در این شهر دعوت به‌عمل آوردند؛ به‌خصوص دوستان انقلابی به بنده علاقه‌مند شده بودند. مجموعاً سه‌بار به این منطقه سفر کردم و در کل، حضور بنده و دیگر دوستان مبلغ و حامی انقلاب در بروجن، باعث شد که این منطقه هم از حیث رشد انقلابی به مرتبه قابل توجهی برسد و مردم آن، همگام با مردم دیگر نقاط این سرزمین، سرنوشت کشورشان را به‌سود انقلاب اسلامی تغییر دهند.

ناگفته‌هایی از زندگی امام خامنه‌ای در بیان آیت‌الله یزدی ^{رحمة‌الله‌علیه}

بارها از آقا شنیده‌ام که گفتند:

من هیچ‌گاه طلبگی

و مباحث علمی را رها نکرده‌ام

آیت‌الله محمد یزدی، رئیس جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، به اذعان اکثر قریب به اتفاق سیاستون برجسته کشور و علمای تراز اول حوزه علمیه، از جمله کسانی است که از دیرباز با مقام معظم رهبری همراه بوده است؛ او می‌گوید: «من از روزی که آیت‌الله خامنه‌ای، امام جماعت یکی از مساجد شهر مشهد بود تا الآن که ولی‌امر مسلمین می‌باشد، آشنا هستم و اولین کسی بودم که به‌صورت رسمی و از رسانه‌های عمومی، مرجعیت مقام معظم رهبری را اعلام کردم؛ البته این کار من در ابتدای امر، واکنش‌های بسیار زیاد و متفاوتی را در سطح جامعه علمی و سیاسی آن روز برانگیخت؛ اما کسانی که آن روز از من خرده می‌گرفتند و ناراحت بودند که چرا مرجعیت رهبر معظم انقلاب را اعلام کرده‌ام، امروز از علاقه‌مندان و ارادتمندان ایشان هستند؛» او حتی از واکنش شخص مقام معظم رهبری هم پس از این کارش نیز سخن می‌گوید. در آستانه سفر مقام علمای ولایت به شهر مقدس قم بر آن شدیم تا در گفت‌وگویی اختصاصی با آیت‌الله یزدی ^{رحمة‌الله‌علیه} دبیر شورای‌عالی حوزه‌های علمیه، ابعاد شخصیتی و علمی رهبری معظم انقلاب، تدابیر معظم‌له در اداره نظام اسلامی و ... را مورد واکاوی قرار دهیم. آنچه در پی می‌آید، حاصل این گفت‌وگوست.

شعار تغییر اوباما، تعبیر بسیار زیبایی را به‌کار بردند و گفتند: «اگرچه این‌ها یک دستکش مخملی در دست دارند، اما زیر این دستکش مخملی، مشت آهنی دارند.» این تعبیر بسیار زیبا و فنی است؛ یعنی بعضی‌ها در گفت‌وگوی سیاسی با نرم‌ترین کلمات حرف می‌زنند؛ اما هدف‌شان چیز دیگری است. این نکته مهمی است که رهبری باید این قدرت را داشته باشد که در عمق کلمات نرم دشمنان پی ببرد و فریب نخورد. مقام معظم رهبری در این فراز و نشیب‌ها مانند تحریم‌های اقتصادی، فتنه اخیر و از همه این‌ها مهمتر مسأله انرژی هسته‌ای و یا در مسائلی از قبیل ایجاد اعتماد به نفس در جامعه و بین مسئولین نظام که امام راحل آن را دنبال می‌نمودند، بیش از هرکس دیگری دنبال کردند و آن را در جامعه ایجاد نمودند.

ه تدبیر رهبر معظم انقلاب در مسأله انرژی هسته‌ای چگونه بود؟

• مسأله بسیار مهم انرژی هسته‌ای و موفقیت‌های کسب‌شده پیرامون آن، مستقیماً زیر نظر رهبری معظم انقلاب است؛ ایشان بارها خطاب به مسئولان گفته‌اند که می‌توانید خودتان کشور را اداره کنید. رشد کشور بستگی به رشد علم دارد و ...؛ به‌خصوص در جریان انرژی هسته‌ای، ما به سمت سقوط و انقطاع می‌رفتم؛ اما ایشان در دوره اول ۴ ساله آقای احمدی نژاد، فلسفه را برگرداندند؛ بقیه خیال می‌کنند که دولت این کار را کرده؛ ولی من اینجا صریحاً به شما می‌گویم، اصلاً مسأله انرژی هسته‌ای، فقط زیر نظر شخص رهبری بوده است؛ یعنی شخص رهبری تصمیمات اصلی را می‌گرفتند.

ه مدیریت مقام معظم رهبری در صحنه‌های سیاسی کشور را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

• تدبیر ایشان در مسائل داخلی و مخصوصاً جریان فتنه که تقریباً همه مردم در جریان آن هستند، تدبیری جامع، گویا و کامل بود که در مقاطع مختلف، کشور و ملت را نجات داده است؛ به‌طور مثال در جلسه‌ای در خصوص فتنه اخیر، من خیلی ناراحت بودم و می‌خواستم گریه کنم؛ اما آقا به من امیدواری دادند که ناراحت نباش. این مسأله هم می‌گذرد؛ یک شخصی همانند رهبر معظم انقلاب که درداین سطح، مسئولیت امت اسلامی را دارد، من خیال می‌کنم، امام عصر ^{علیه‌السلام} ایشان را کمک می‌کنند؛ البته من نمی‌گویم امام زمان ^{علیه‌السلام} ایشان به ایشان پیغام می‌دهند و یا ایشان به محضر امام ^{علیه‌السلام} می‌رسند؛ بلکه نمی‌گویم می‌شود، امام زمان ^{علیه‌السلام} ایشان را تنها بگذارند. چرا؟ چون در برخی قضایا، کل امت و جامعه اسلامی در معرض خطر قرار می‌گیرد و مقام معظم رهبری هم مسئولیت حفاظت از این امت را دارد و اگر امام عصر ^{علیه‌السلام} ایشان را تنها بگذارد و در تصمیم‌گیری اشتباه کند، جامعه اسلامی آسیب می‌بینند؛ بنابراین، عنایت خاص امام زمان ^{علیه‌السلام} را من پشت سر همه تدبیرهای مقام معظم رهبری می‌بینم؛ به‌همین دلیل هم، گاهی ایشان به قم می‌آیند و برمی‌گردند، بدون اینکه کسی متوجه شود؛ به‌همین دلیل معتقدم ایشان عالی‌ترین تدبیر را در حوادث دارند. بعد از امام راحل، یکی از ذخایر پرقیمتی که خداوند برای این امت و برای شرایط این زمان ذخیره کرده است، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای(حفظه‌الله) است که ما وقتی محاسبه می‌کنیم، اگر قرار بود که در شرایط حساسی مانند امروز کس دیگری غیر از ایشان، در مقام رهبری باشد، معلوم نبود چه بر سر کشور می‌آمد.

برایم پیش آمد که در رساله عملیه همه مراجع عنوان شده بود؛ اما تا رسیدیم به بحث آنعام ثالثه، مقام معظم رهبری به بنده گفتند: این بحث را بیاور در همان جلسات هفتگی. ایشان در پاسخ به سؤالی که داشتم، گفتند: من تمام روایات در این زمینه را بررسی کردم و به یک نکته هم رسیده‌ام؛ وقتی آن را به من اعلام کردند، گفتم: فتاوی شما هم همین است. فرمودند: بله همین است؛ با این نظر شرعی بسیاری از کارهای قضایی ماتسهیل پیدا کرد؛ حتی ایشان در مورد همین فتوا که به مشکلی برای ما در قوه قضائیه تبدیل شده بود، به قم آمدند و با بسیاری از مراجع، از جمله آیت‌الله‌العظمی گلپایگانی ^{رحمة‌الله‌علیه} دیدار کردند و مشکل این مسأله را حل کردند. از این قبیل مسائل در فروعات مختلفی که پیش آمده، به ما نشان می‌دهد که پایه علمی مقام معظم رهبری، بسیار بالا و در درجه ممتاز قرار دارند.

ه تدابیر مقام معظم رهبری در مدیریت حوادث را چگونه می‌بینید؟

• در پاسخ به این سؤال باید ابتدا منظور از حوادث روشن شود؛ در متن قانون اساسی به‌عنوان یکی از شرایطی که فقیه باید داشته باشد تا خبرگان او را برای رهبری انتخاب کنند، همین مسأله قدرت مدیریت امت اسلامی است. آیت‌الله خامنه‌ای نشان داده‌اند، آن را داشته و عملیاتی کرده‌اند. مقصود از مدیریت امت اسلامی از نظر ما، مدیریت حوادث است که باز منظور از حوادث، مسائل جزئی فقهی نیست؛ بلکه منظور چیزهایی است که به کل امت و جامعه برمی‌گردد و باید مشکل جامعه را حل کند؛ امام زمان ^{علیه‌السلام}، خودشان در زمان غیبت، ارجاع داده‌اند که در حوادث به فقیه واجدالشرایط رجوع کنید. مقصود حوادثی است که تصمیم‌گیری در رابطه با آن، نفع یا ضررش به همه امت می‌رسد؛ خوشبختانه در طول ۲۰ سال رهبری آقا، با وجود آنکه به‌اندازه ۱۰۰ سال حادثه برای کشور پیش آمد؛ اما مدیریت ایشان بعد از دوران امام راحل ^{علیه‌السلام}، در حوادث بی‌نظیر است؛ یعنی کمتر کسی است که می‌تواند در تصمیم‌گیری‌ها، همانند ایشان، هم سرعت و هم دقت داشته باشد و علاوه بر آن، اصول را در تصمیم‌گیری رعایت کنند.

ه حوادث دوران امام ^{رحمة‌الله‌علیه} و مقام معظم رهبری، چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟ همچنین اشاره‌ای به شاخصه‌ها تصمیم‌گیری ایشان بفرمایید؟

• در زمان امام ^{رحمة‌الله‌علیه}، حوادث مهمی وجود داشت. شاید سخت‌ترین حادثه برای ایشان، جنگ تحمیلی بود که مسئولیت سنگین آن را به عهده بزرگوارانی، در درجه اول آیت‌الله خامنه‌ای و بعد جناب آقای هاشمی گذاشتند و غیر از جنگ، حوادث دیگری مانند جریان بنی‌صدر و ... به وجود آمد که باز شاهد مدیریت اصولی و صحیح امام راحل ^{علیه‌السلام} بودیم؛ اما حوادث زمان آیت‌الله خامنه‌ای مثل محاصره اقتصادی، فتنه اخیر، احیاناً بروز اختلافات در بین جمع‌های حساس کشور، مانند قوای سه‌گانه رخ می‌دهد. ایشان وظیفه داشته و دارند که طبق قانون اساسی این مشکلات را رفع کنند. در کل وقتی به حوادث دوران رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نگاه می‌کنیم، می‌بینیم تصمیم‌گیری معظم‌له در حل این مشکلات، بسیار بجا بوده؛ مثلاً عده‌ای در رابطه با آمریکا با رهبری گفت‌وگو می‌کردند؛ اما ایشان می‌گفتند: من هنوز نسبت به این‌ها بی‌اعتمادم. نمونه اخیرش اوباما است که با شعار تغییر آمد. خیلی‌ها امیدوار بودند که رابطه با آمریکا برقرار شود؛ اما رهبر معظم انقلاب می‌فرمودند: باید صبر کنیم تا ببینیم چه می‌کنند؛ ایشان در رابطه با

ه شناخت شما از آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، به چه زمانی برمی‌گردد؟

• ایشان برای گذراندن دوره تحصیلی در برهه‌ای از زمان در قم حضور داشتند و در درس امام راحل ^{علیه‌السلام} شرکت می‌کردند؛ البته من هم در همان درس امام راحل شرکت می‌کردم؛ اما در آن زمان با ایشان خیلی آشنا نبودم؛ چون در درس‌های خارج فقه، رسم حوزه‌های علمیه بر این است که هر سه یا چهار نفر با هم، هم‌مباحثه و با یکدیگر مانوس هستند، تا به درجاتی برسند و گروه ما با گروه ایشان تفاوت داشت؛ آشنایی بنده با ایشان به قبل از انقلاب، برمی‌گردد. من برای زیارت، به مشهد مقدس مشرف شده بودم؛ برای اولین‌بار در مسجدی که جلسات وعظ و خطابه داشتند و در حال بیان یک خطبه تاریخی برای اهداف انقلاب بودند؛ متوجه شدم که جلسه، جلسه ویژه‌ای بود و طبعاً تناسبات و علایق روحی ما ایجاد می‌کرد که به ایشان نزدیک شویم؛ ایشان در آن زمان از شخصیت‌های علمی و انقلابی مشهد بودند و در جریان‌ات کشور نیز نقش داشتند؛ بنابراین جواب این سؤال که از چه زمانی با ایشان آشنا شدم، این است که من با ایشان از روزی که امام جماعت یکی از مساجد شهر مشهد بود تا الآن که به‌عنوان رهبر، نظام اسلامی را اداره می‌کنند، آشنا هستم و این نعمت خدا برای من است و امیدوارم همین نعمت تا آخر زندگی با من باشد.

ه آیا بعد از آن سفرناری ایشان در مشهد که سرآغاز آشنایی‌تان بود، مشکلی از سوی رژیم شاه، برای آقا، به وجود نیامد؟

• در دوره‌ای، بسیاری از افراد به نقاط مختلف تبعید شدند که مقام معظم رهبری هم، به ایرانشهر تبعید شدند؛ با وجود آنکه در ایرانشهر شیعه و سنی وجود داشت؛ اما ایشان، با کلام شیوای خود، نفوذی ایجاد کرده بودند که برکات آن به‌وضوح دیده می‌شد. **ه روابط شما در دوران پس از انقلاب با مقام معظم رهبری، چگونه ادامه پیدا کرد؟**
• در دوره‌هایی مانند اوایل انقلاب، معمولاً نام افرادی که در جریان انقلاب قرار داشتند، برده می‌شد؛ ما هم سعی می‌کردیم، با مقام معظم رهبری آشناتر و به ایشان نزدیکتر شویم، تا بتوانیم علاوه بر استفاده از شخصیت معظم‌له، به‌نوبه خود با ایشان، همراهی داشته باشیم. در دوره ریاست جمهوری آقا، من به‌تدریج با فضائل اخلاقی، شخصیتی و علمی ایشان بیشتر آشنا شدم؛ گاهی دفترشان رفت و آمد داشتیم تا اینکه جریان بازنگری قانون اساسی پیش آمد؛ حضرت امام ^{رحمة‌الله‌علیه} دستور بازنگری قانون اساسی را صادر کردند و نام من هم در نوشته حضرت امام ^{رحمة‌الله‌علیه} آمده بود که باید در این بازنگری باشیم؛ ریاست آن هم با رئیس‌جمهور وقت یعنی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بود و جناب آقای هاشمی هم، نائب‌رئیس بودند؛ در اولین جلسه، من به‌همراه آقای دکتر حبیبی، به‌عنوان منشی انتخاب شدیم؛ اولین کاری که باید انجام می‌شد، تهیه آیین‌نامه بود. من و آقای حبیبی آن را تهیه کردیم؛ کم‌کم دوران کسالت حضرت امام ^{رحمة‌الله‌علیه} پیش آمد و به‌همین دلیل رفت و آمدهای مقام معظم رهبری و آقای هاشمی به بیت امام ^{رحمة‌الله‌علیه}، بیشتر شد و از همین رو بود که ریاست جلسه را به من می‌سپردند؛ برای اداره این جلسات، لازم بود که بیشتر از قبل با دفتر ایشان ارتباط داشته باشیم؛ در همین رفت و آمدها بود که با روحیات، خلوص رفتاری و شخصیت والای علمی ایشان بیشتر از قبل آشنا شدم و این را دریافتم که در روحیه ایشان هوی و هوس نیست.

ه آیا ایشان در طول دوران ریاست جمهوری خود،

ایراد گرفتند و حتی با من دعوا کردند؛ جالب است بدانید، کسانی که امروزه به موقعیت علمی و مرجعیت آقا سخت علاقه‌مند هستند، در آن روز به بنده ایراد می‌گرفتند که چرا مرجعیت مقام معظم رهبری را اعلام کردم.

ه واکنش شخص مقام معظم رهبری نسبت به اعلام مرجعیت‌شان چه بود؟

• ایشان به من گفتند: چون شما به من وابستگی دارید، از این به بعد صحیح نمی‌دانم، ترویج مرا به عهده بگیرید و در مجامع عمومی از من تعریف کنید و در یک کلام به بنده گفتند: من راضی نیستم؛ این نشان از تواضع بسیار بالای معظم‌له است؛ جالب است بدانید که ایشان درس خارجی را شروع کرده بودند و من تصمیم گرفتم که در آن کلاس شرکت کنم؛ در دو یا سومین جلسه بود که به من گفتند: شما چرا می‌آیید؟ گفتم: بالأخره درس است و من هم علاقه‌مندم شرکت کنم؛ ایشان گفتند: من راضی نیستم، شما نباید بیایید. مرا نهی کردند؛ فلسفه این کار، بعدها برای من روشن شد؛ آدم می‌بیند که بعضی‌ها دنبال این هستند که شاگردان شناخته‌شده و رساله‌ای داشته باشند؛ اما مقام معظم رهبری خطاب به من فرمودند که راضی نیستم در کلاس درس من باشی و من را ترویج کنی؛ مجموع این عوامل، نشان از عمق خلوص و صفا و تواضع شان دارد. این هم از جمله شرایط مرجعیت است؛ این امر مصداق بارز ترک هوی و هوس و دوری از ریاست و مقام است که ایشان به‌معنای کامل کلمه، آن را به مرحله اجرا درآوردند.

ه بعد علمی و دانش فقهی مقام معظم رهبری و همچنین مرجعیت ایشان را بیشتر تشریح کنید؟

• رتبه علمی یک مسأله است و مرجعیت رسمی، مسأله دیگر؛ کم نیستند شخصیت‌هایی که دارای مقامات برجسته علمی هستند. این‌طور نیست که هرکس ملا شد، بتواند مرجع باشد و یا هرکس مرجع هست، درجات علمی فوق‌العاده بالایی داشته باشد؛ این‌ها در حقیقت دو فصل حساب می‌شوند. در باره شخصیت علمی آیت‌الله خامنه‌ای، همان‌طور که خود ایشان گفته‌اند، هیچ‌گاه طلبگی و در راه علم بودن را کنار نگذاشتند؛ حتی در سمت رهبری که مسئولیت سنگینی است، کار علمی ایشان مداوم بوده و اوقاتی را به مطالعه اختصاص داده‌اند؛ این یکی از خصوصیات ایشان است. ممکن است گاهی، فردی که به‌عنوان شخصیت علمی شناخته می‌شود و واقعاً هم عالم است، وقتی وارد یک کار سیاسی و اجتماعی می‌شود، آهسته آهسته از نظر علمی ضعیف شود و بنیه علمی و حتی مبانی و اصول را فراموش کند؛ اما مقام معظم رهبری، برعکس این دسته از افراد، با وجود قرارگرفتن در سمت بسیار مهم رهبری، از نظر علمی، روزبه‌روز قوی‌تر شده‌اند و این یک امتیاز برای معظم‌له است؛ چراکه هم در زمانی که پست مهم ریاست جمهوری و هم زمانی که به سمت رهبری رسیدند، اشتغال تحصیلی‌شان را فراموش نکرده و کنار نگذاشته‌اند. **ه با وجود مشغله‌های بسیار فراوان معظم‌له در اداره نظام اسلامی، چگونه کار علمی مداوم خود را دنبال می‌کنند؟**

• بعضی خیال می‌کنند که ایشان چون مشغله رهبری دارند، فرصت پرداختن به مباحث علمی را ندارند؛ درصورتی که شخصیت‌هایی هستند که در عین اشتغال به مسائل سیاسی، به‌دلیل آوردن همان مسائل در کارهای علمی، بنیه علمی‌شان قوی‌تر می‌شود. برای نمونه مسأله‌ای در مورد «دیه» در دورانی که ریاست قوه قضائیه به عهده بنده بود،

*واکنش‌ها، پس از اعلام مرجعیت چگونه بود؟

بنده این کار را در شرایطی که بسیاری از هم‌دوره‌ای‌ها و دوستان من مخالف آن بودند، صورت دادم؛ برخی همکاران و دوستان به من